

ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ПРИМІСЬКИХ ГРОМАД М. ТЕРНОПОЛЯ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Рудакевич І. Р., Фалінський Р. І.

ivaco@ukr.net

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

The location and current problems of development of nature conservation areas of suburban communities of Ternopil city are considered. In 6 territorial communities there are 45 objects of nature conservation fund with a total area of 992 hectares. Promising areas and directions of development of nature conservation areas in suburban communities of Ternopil city are proposed.

Key words: *nature conservation area, nature conservation fund, suburban community, territorial community, Ternopil*

Значення природоохоронних територій у приміських громадах є високим, оскільки в умовах урбанізації та розширення площ міст зростає антропогенне навантаження на довкілля. Приміські зони є своєрідним екологічним буфером між міськими просторами та сільською місцевістю, тому їхній стан безпосередньо впливає на якість життя як міських, так і сільських мешканців.

Приміські громади навколо міста Тернополя мають напружену екологічну ситуацію через різні види забруднень з міської території. Відповідно виникає потреба у створенні та розширенні природоохоронних територій у приміських територіях з метою зменшення антропогенного впливу та поліпшення екологічної рівноваги.

Метою даної публікації є дослідження актуального стану мережі природоохоронних територій приміських громад міста Тернополя, проблемних і перспективних напрямів їх розвитку. Нами розглянуто 6 приміських територіальних громад Тернопільського району: Байковецьку, Білецьку, Великоберезовицьку, Великобірківську, Великогаївську, Підгороднянську. Всього на територіях даних громад станом на 1 січня 2024 року розташовано 45 об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) із загальною їх площею понад 992 га (табл. 1). Природоохоронними територіями зайнято лише 1,19 % загальної площі цих громад (т. зв. показник «заповідності»), що є досить низьким показником.

Таблиця 1

Об'єкти природно-заповідного фонду приміських територіальних громад міста Тернопіль [1; 2]

№	Назва громади	Площа громади, га	Кількість об'єктів ПЗФ	Площа об'єктів ПЗФ, га	Частка площі ПЗФ до заг. площі
1	Байковецька	16120	11	93,93	0,54 %
2	Білецька	13760	8	672,67	4,91 %
3	Великоберезовицька	20200	8	3,19	0,02 %
4	Великобірківська	6540	4	27,62	0,42 %
5	Великогаївська	14250	9	59,31	0,40 %
6	Підгороднянська	12350	5	135,62	1,10 %
	Всього:	83220	45	992,34	1,19 %

У Байковецькій територіальній громаді станом на 01.01. 2023 р. нараховувалося 11 природоохоронних об'єктів, з яких три заказники і 8 пам'яток природи місцевого значення. Найбільшим об'єктом ПЗФ у цій громаді є гідрологічний заказник «Велике болото», який охоплює водно-болотний масив між селами Соборне та Охримівці. Його

площа 44 га, що становить майже половину заповідних територій цієї ТГ. З 8 пам'яток природи у Байковецькій громаді 5 є місцевими джерелами, 2 вікових дерев і одна ботанічна. Хоча кількість об'єктів ПЗФ у цій громаді є більшою десяти, рівень «заповідності» її території залишається дуже низьким (0,54 %) [1].

Білецька територіальна громада має найбільшу площу та частку (4,91 %) природоохоронних територій в загальній території серед сусідніх адміністративних одиниць. Серед них виділяються 3 заказники та 5 пам'яток природи. Серетський гідрологічний та Чистилівський орнітологічний заказники загальнодержавного значення охоплюють більше 600 га земель громади, що становить понад 90 % площі місцевого ПЗФ. Горішньоівачівський заказник місцевого значення розташований у с. Горішний Івачів. Всі три заказники приурочені до долини річки Серет, яка є головною водною артерією та планувальною віссю території Білецької ТГ. Серед пам'яток природи варто виокремити Відслонення сармату у с. Великий Глибочок та Останці Подільських Товтр у с. Мшанець, які мають значне наукове та краєзнавче значення.

У Великоберезовицькій ТГ налічується 8 природоохоронних об'єктів, однак їх загальна площа є найменшою (всього 3,19 га), порівняно із сусідніми громадами. У цій громаді всі об'єкти ПЗФ є малими за площею. Серед них переважно гідрологічні пам'ятки природи: джерела у селах Кипячка, Острів, смт. Велика Березовиця, карстове озерце і джерело в с. Миролюбівка. Ще охороняються 8 цінних дубів на околиці с. Мишковичі та скупчення кристалів кальциту в с. Лучка. На території Великоберезовицької громади відсутні заказники та інші природоохоронні об'єкти із значними площами.

На території Великобірківської ТГ розташовано лише 4 об'єкти ПЗФ, які займають 0,42 % її загальної площі. Два невеликі заказники (ландшафтний «Головачеве» та гідрологічний «На куті») займають простори у заплавах річок Гнізна та Гніздечна між смт. Великі Бірки та с. Дичків. Пам'ятки природи представлені «Джерелом Пресвятої Богородиці» у с. Смиківці та «Лиса гора» (ботанічна пам'ятка) на околиці селища Великі Бірки.

У Великогаївській громаді нараховується 9 природоохоронних об'єктів площею 59 га, з яких 3 заказники та 6 пам'яток природи. Заказник «Наші гаї» розташований в межах с. Великі Гаї. Ландшафтний «Головачеве» та гідрологічний «На куті» заказники розташовані на межі з Великобірківською ТГ. Пам'ятки природи представлені трьома віковими деревами (с. Товстолуг, с. Прошова), двома джерелами (с. Красівка, с. Прошова) та відслоненням нижнього девону (с. Грабовець).

В межах Підгороднянської громади розташовано всього 5 природоохоронних об'єктів, які займають 135 га (1,1 % території громади). Два заказники місцевого значення (Довжанський та Іванівський) знаходяться в межах с. Підгородне і займають понад 100 га площі. 2 ботанічні пам'ятки природи («Тернопільська діброва» та «Вікові дерева модрини») розташовані у лісовому масиві між селами Підгородне та Драганівка. Цікавим природоохоронним об'єктом є Галицький ботанічний сад лікарських рослин площею 28,3 га на околиці с. Підгородне, створений з ініціативи Тернопільського медичного університету. Всі об'єкти ПЗФ Підгороднянської громади розміщені у лісових масивах або в узліссях [1].

Всі 6 приміських громад м. Тернопіль мають низьку частку природоохоронних територій у структурі земель. Лише Білецька ТГ має 4,91 % заповідності території, що все рівно є нижчим за мінімально рекомендований рівень (10 %). Головною причиною малих площ і кількості об'єктів ПЗФ у цих громадах є високий рівень їх розораності (приблизно 70 %). У Великоберезовицькій та Великогаївській ТГ дуже малі площі лісового фонду та зелених насаджень, що перебувають під охороною. На території Підгороднянської громади відсутні водні природні об'єкти, які перебувають під охороною.

У більшості громад залишилася невелика площа природних угідь, які можна у перспективі віднести до об'єктів природно-заповідного фонду. Наприклад, якщо у Підгороднянській ТГ всі ліси та лісовкриті площі віднести до природоохоронних об'єктів,

то рівень «заповідності» зросте лише до 8 % її території. У Великобірківській громаді через низьку лісистість та малу кількість незмінених природних комплексів лише кілька відсотків території придатні для віднесення до ПЗФ.

На територіях Байковецької, Білецької, Великоберезовицької та Великогаївської громад доцільно створювати нові природоохоронні зони у лісовкритих площах в межах цих ТГ. Наприклад, у досить значному лісовому масиві від селами Мишковичі, Лучка та Прошова відсутні об'єкти ПЗФ, хоча місцеві природні комплекси потребують охорони через зростаючий антропогенний вплив (вирубка лісів, хімізація навколишніх полів, браконьєрство, тощо).

У межах приміських громад м. Тернополя потребують захисту численні водні об'єкти, особливо річки, болота та джерела. Є кілька цікавих і цінних джерел (села Гаї Гречинські, Курники, Забойки, Товстолуг), які досі не мають статусу пам'ятки природи. Загрожує зникнення водно-болотним угіддям у межах Великогаївської (с. Баворів, Товстолуг), Підгороднянської ТГ (с. Довжанка, Забойки). Значною екологічною проблемою для місцевої природи та населення є пересихання річок Довжанка (Підгороднянська ТГ) і Гніздечна (Байковецька ТГ), вздовж яких лише малі природоохоронні території. В окремих приміських селах (Великий Глибочок, Грабовець, Плотича) є також історичні невеликі парки, які теж потребують охорони та збереження їх природних комплексів.

Фактично у кожній територіальній громаді навколо м. Тернополя наявні неповторні ландшафтні комплекси та природні угіддя, які потребують збереження та охорони. Вони можуть бути потенційними природоохоронними територіями, збільшення кількості та площі яких сприятиме сталому розвитку місцевих громад.

Шість приміських громад навколо міста Тернопіль мають відносно небагато природоохоронних територій, загальна площі яких становить 992 га. Найбільша площі та частка об'єктів природно-заповідного фонду спостерігається у Білецькій громаді. Середній рівень «заповідності» територій цих громад становить трохи більше 1 %, що є дуже низьким показником. На території приміських ТГ біля м. Тернополя існують багато перспективних природних об'єктів, які можна буде включити до природно-заповідного фонду України.

Список використаних джерел:

1. Переліки ПЗФ по територіальних громадах області. URL: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf>
2. Тернопільська область. Громади. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352/gromadu>
3. Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування: монографія / Л. Царик, І. Барна, Ю. Гайда та ін. Тернопіль: СМП «Тайп», 2016. 498 с.
4. Царик Л., Царик П., Кузик І. Заповідність територіальних громад – шлях до сталого розвитку (на матеріалах Тернопільської міської територіальної громади). Science, Technology, and Society in the 21st Century: Proceedings of the International Scientific Conference. Amsterdam, Netherlands, 2025. С. 66-70.
5. Царик Л., Ковальчук І., Царик П., Кузик І. Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*, 2023. Вип. 59. С. 329-339.